

Maciej Ząbek

ORCID: 0000-0003-2337-3064

Wprowadzenie

Niniejsza książka jest zbiorem wybranych tekstów z zakresu antropologii politycznej w kontekście szeroko rozumianych badań afrykanistycznych. Jednym z jej celów było przypomnienie, że w ostatnich czasach nader popularna, nie tylko w Polsce, antropologia polityczna ukształtowała się przede wszystkim na podstawie badań konkretnych organizacji politycznych właśnie w Afryce. Odmienność od organizacji europejskich i niezwykle duża ich różnorodność były podstawowym powodem zainteresowania się nimi antropologów, którzy koncentrowali swoje studia na społeczeństwach, uważanych za „proste”, „pierwotne” i „niepiśmienne”. Sądono jednak wówczas, że specyficzny typ analizy, tak zwane podejście antropologiczne nie będzie szczególnie pomocne do interpretacji zjawisk politycznych w społeczeństwach bardziej „złożonych”, prorokując z czasem ostateczną śmierć tej subdyscypliny antropologii.

Z czasem jednak, gdy obszar badań rozszerzono nie tylko o procesy kształtujące zachowania i życie polityczne, ale wszelkie relacje społeczne, w których obecne są elementy władzy, okazało się, że wszystkie formy polityki i polityczności, występujące dawniej i współcześnie, w Afryce i poza Afryką, mogą być atrakcyjnym obszarem dla badań typu antropologicznego. Antropologię wyróżnia nie tylko metoda zbierania źródeł czy specyficzny rodzaj terenu badań, ale przede wszystkim charakterystyczny sposób analizy danych – podejście dyskursywne, bardziej konkretne, „oddolne”, z perspektywy lokalnej, czasem nawet jednostkowej, otwarte bardziej na inny punkt widzenia i zdziwienie niż to na ogół dozwolone w innych naukach społecznych. Podejście to nie

jest jednak zastrzeżone wyłącznie dla etnologów/antropologów. Stąd wszyscy inni badacze, podchodzący podobnie do problematyki władzy i dominacji, także mogą przyznawać się do uprawiania antropologii politycznej.

Publikacja powstała dzięki dwóm sesjom naukowym, które Instytut Etnologii i Antropologii Kulturowej UW zorganizował w 2018 roku w ramach znacznie szerszych tematycznie konferencji. Jednej poświęconej pamięci Georges'a Balandiera podczas międzynarodowej konferencji zatytułowanej *Materializations of the Political* i drugiej w ramach plenarnej części V Kongresu Afrykanistów Polskich. Z uwagi na niesłabnące zainteresowanie, jakim cieszy się nadal antropologia polityczna, nie tylko wśród etnologów, ale również historyków, przedstawicieli nauk politycznych, socjologów i prawników, a przede wszystkim wśród prowadzących badania w Afryce, zdecydowaliśmy się na opublikowanie artykułów napisanych na podstawie wygłoszonych tam referatów z nadzieją, że dla wielodyscyplinarnego środowiska afrykanistów polskich (zwłaszcza nie będących antropologami) książka ta może odegrać rolę swego rodzaju podręcznika w zakresie dyscypliny, dość istotnej, jeśli nie kluczowej dla wszystkich, którzy zajmują się historią, kulturą i polityką w Afryce.

Teksty, które składają się na niniejszy tom, można nieformalnie podzielić na trzy części. W pierwszej trójka najbardziej znanych w Polsce autorów specjalizujących się w antropologii politycznej z perspektywy historycznej przedstawia rozwój tej subdyscypliny w kontekście szeroko rozumianych badań afrykanistycznych, w ramach których została ona ukształtowana. Referat profesora Michała Tymowskiego, otwierający tom, jest przykładem uznania, że wyniki prac antropologicznych nad afrykańskimi systemami politycznymi mogą być niezwykle pożyteczne w badaniach na historię kontynentu. Z kolei artykuł Anny Malewskiej-Szałygin podkreśla między innymi fakt, że ukształtowanie się antropologii politycznej na gruncie badań afrykanistycznych wynikało z tego, że Afryka okazała się terenem poniekąd wymuszającym wytwarzanie nowych rozwiązań metodologicznych w antropologii kulturowo-społecznej. Natomiast Wojciech Dohnal omawia w swoim tekście główne nurty teoretyczne antropologii politycznej, między innymi strukturalny funk-

cjonalizm, procesualizm, symbolizm i podejście postmodernistyczne, oraz analizuje, w jaki sposób zmieniające się uwarunkowania historyczne – od wprowadzenia systemu rządów pośrednich w Afryce po współczesność – oddziaływały na sposoby rozumienia polityki w dyskursie antropologicznym.

W części drugiej z okazji nadchodzącego 100-lecia urodzin autora *Antropologie politique* kolejni trzej autorzy przypominają tę niezwykłą, a trochę już zapomnianą postać, jaką był zmarły w 2016 roku George Balandier – jeden z najważniejszych twórców antropologii politycznej. Pierwszy z autorów, Jacek Pawlik zwraca szczególną uwagę na rozwój zainteresowań i propozycji teoretycznych Georges’a Balandiera. Podkreśla przy tym szczególnie jego ostatnie dzieło *Recherche du politique perdu*, którego przesłanie jest nadal wyjątkowo aktualne i uniwersalne. Balandier dowodzi w nim, że aby zachować demokrację, trzeba otworzyć ją na różnice, by uchronić od dominacji wyłączności, która jest w konsekwencji zgubna. Z kolei Adam Pomieciński wskazuje, że antropologia polityczna okazała się w dorobku Balandiera spoiwem jego badań afrykanistycznych i studiów nad kulturą współczesną. Natomiast historyk Robert Piętek z perspektywy badacza specjalizującego się w przedkolonialnej historii Konga, analizując prace Balandiera dotyczące tej tematyki, zauważa krytycznie wpływ, jaki miała na niego epoka, w której pisał swoją książkę. Co jeszcze raz dowodzi, że nawet najwięksi uczeni nie są czasem w stanie wyjść poza wzory myślenia obowiązujące w czasie i środowisku, w którym żyją.

Wreszcie trzecia część książki zawiera pięć przykładowych tekstów na różne tematy, napisanych przez badaczy reprezentujących różne dyscypliny naukowe, zainteresowania i podejście metodologiczne, a mimo to mogących uchodzić za pisane z perspektywy szeroko rozumianej antropologii politycznej. Pierwszy, autorstwa Sławomira Sikory skoncentrowany wokół „polityczności” filmowca, a zarazem antropologa Jeana Roucha, reprezentuje jedną z nowszych perspektyw antropologii politycznej, polegającą na uznaniu, że polityczność objawia się bardziej w sferze działań niż konkretnych instytucji. Z kolei dwa następne teksty – Macieja Ząbka i Wojciecha Trojana – zbliżone tematycznie, poświęcone są prawu zwyczajowemu w obozach dla uchodźców. Autorzy

zauważają, że znajdują się one na terenie państw, gdzie obowiązuje nowoczesne prawo postkolonialne, a administrowane są przez organizacje międzynarodowe reprezentujące prawo międzynarodowe. Tymczasem prawo zwyczajowe, które rządzi wśród uchodźców, podważa władzę i jednych, i drugich. Stanowi ono jednak, jak podkreśla pierwszy z wymienionych autorów, wyraz niezależności ludów, z których pochodzą uchodźcy (Somalijszyków i Południowych Sudańczyków), które nie dają się podporządkować żadnej władzy zewnętrznej, będąc dowodem, co podkreśla drugi z autorów, na skuteczność tradycji plemiennych jako efektywnego, zakorzenionego kulturowo narzędzia rozwiązywania sporów. Czwarty z artykułów, autorstwa Krystyny Kamińskiej odsłania skrywaną przed opinią publiczną tajemnicę o wydarzeniach związanych z zakończeniem wojny w Algierii, co także wiele mówi, choć z innej zupełnie perspektywy, na temat kolonialnych mechanizmów władzy, dominacji i podporządkowania, o których władze francuskie do dziś nie chcą ujawnić całej prawdy. Ostatni zaś artykuł, autorstwa politologa Jędrzeja Czerepa w sposób charakterystyczny dla antropologii poszukuje kluczy interpretacyjnych do zrozumienia najnowszej historii obu Sudanów oraz charakterystycznych cech sudańskiej i południowosudańskiej kultury politycznej.

Wszystkie teksty zawarte w tym tomie, poza tym, że przybliżają historię kształtowania się antropologii politycznej w kontekście badań afrykańskich i dają wgląd do mniej znanych obszarów lokalnej polityczności, to pokazują także z jednej strony wyraźnie rozbieżności między antropologicznym a historycznym i politologicznym spojrzeniem na politykę, a z drugiej – szerokie pole możliwości wzajemnej inspiracji między tymi dyscyplinami.